

MEMORII BASARABENE ȘI BUCOVINENE DESPRE INSTITUIREA PUTERII SOVIETICE ÎN 1940

Lidia PĂDUREAC

În urma semnării Protocolului adițional secret dintre Germania și URSS, la 23 august 1939, harta Europei a început a fi modificată într-un mod cinic, organizând un alt destin poarelor de pe continent. Ultimatumurile din 26 și 28 iunie 1940 înaintate României au reprezentat preludivul dramei pentru Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța. Statul Român prin decizia regelui și a Consiliului de Coroană a decis retragerea administrației și a armatei române din aceste teritorii. Deși există suficiente justificări și explicații pentru decizia respectivă, totuși basarabeni și bucovinenii care realizaseră unirea din 1918 s-au așteptat la altă evoluție a evenimentelor. Documentele de arhivă proiectează multiple aspecte ale evenimentelor și proceselor care s-au desfășurat în 1940, însă încărcătura emoțională a celor întâmplare se reflectă preponderent în materialele oferite de istoria orală. Cele mai multe amintiri sunt legate de invadarea pământurilor de către armata sovietică în contextul retragerii armatei române și de sentimentul de incertitudine manifestat de populație.

Intrarea armatelor sovietice în Basarabia și Bucovina de Nord și retragerea peste Prut a armatelor române reprezintă momentul-cheie în baza căruia s-au elaborat numeroase mituri. Documentele oficiale insistă că sovieticii nu au respectat termenii de retragere a contingentelor militare, având loc și o serie de altercații. „Ocuparea armată dintr-odată a întregului teritoriu basarabean și bucovinean în cel mai scurt timp și cu toate mijloacele avute la dispoziție. În acest scop, unitățile sovietice s-au infiltrat mult în spatele trupelor române, care se retrăgeau conform planului prestabilit, ocupând diferite localități și noduri importante și vitale de comunicație, fie prin înaintarea rapidă a unităților motomecanizate, fie prin debarcarea de parașutiști, fapt ce a împiedicat și dezorganizat măsurile luate de autoritățile române pentru evacuare, blocând rețeaua de comunicație și ocupând punctele principale locale de legături și transmisiuni, făcând astfel imposibilă efectuarea evacuării diferitelor depozite de armament și materiale ale Armatei. În același timp, aviația sovietică evolua pe deasupra trupelor române în retragere, producând o mare panică”⁹¹. Mulți oameni au fost martori ai acestei situații: „Avioanele degajau o forță impresionantă, care inducea ideea că șansele românilor, dacă s-ar fi opus sovieticilor, ar fi fost minime”⁹². În revista *Time* din 1 iulie 1940, se relatează: „În această săptămână, avioane rusești au început să facă zboruri de recunoaștere deasupra Basarabiei. Mai apoi au fost semnalate ciocniri de frontieră de-a lungul râului Nistru. Deși armata română a simulat rezistența pentru a se lua act, nu are nici o șansă să oprească rușii fără ajutor, iar Germania a admis deja pretențiile Rusiei pentru Basarabia în negocierile secrete

⁹¹ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, <http://www.george-damian.ro/atrocitatile-sovietice-in-basarabia-si-bucovina-de-nord-din-iunie-1940-4755.html>

⁹² Alexandru Budișteanu, *Sub patru regimuri pe toate continentele*, București: Ed. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2014, p. 90.

din anul trecut. România și-a acceptat destinul în noua Europă pe care Hitler o plănuiește”⁹³.

Retragerea unei armate și venirea alteia iarăși a împărțit părerile localnicilor. Unii încercu să vadă doar secvențele care le consolidau sentimentul de fidelitate față de neam și țară: „Ostașii români pășeau demn, executând, contrar voinței lor, ordinul de retragere”⁹⁴. Realitatea descrie și situații mult mai dureroase: „Într-adevăr, acolo era lume destul de multă, și bineînțeles armata sovietică, pe care venisem să o vedem. Trupele rusești erau înșirate pe ambele părți ale străzii. Erau tancuri, tanchete și soldați înarmați, care ne păreau îngrozitori de străini... Ostașii români unii pe cai, alții pe jos. Se mișcau cu privirile în pământ ... îmi erau familiari; pe ei îi cunoșteam și erau ai mei. Săracii ... pentru prima dată îi vedeam pe soldații noștri, pe care mă obișnuisem să-i văd la paradele de 10 mai, pășind atunci mândri, acum comportându-se ca o armată învinsă, retrăgându-se demoralizați și umiliți. M-a apucat o mare tristețe.”⁹⁵ Aceste mărturii sunt confirmate și de documentele de arhivă: „Desfășurarea unei intense propagande de denigrare a Armatei și Autorităților române de falsificare a situației politice din România și de proslăvire a regimului comunist Uniunea Sovietică. Pentru aceasta, agenții comuniști, plasați dinainte în Basarabia și Bucovina de Nord, precum și cei veniți odată cu primele trupe de infiltrație, au făcut aprecieri jignitoare și de ponegrire a Armatei Române și a Comandamentului său, au criticat vehement și cu ostilitate activitatea desfășurată de autoritățile române, căutând să dovedească incapacitatea și lipsa de gospodărire a conducătorilor și starea de mizerie a populației în comparație cu situația din U.R.S.S.”⁹⁶ Sentimentul de incertitudine stăpânea populația din aceste teritorii în 1940. Oamenii nu știau cum să procedeze în contextul celor întâmplate. Explicațiile credibile sau mai puțin credibile cu o serie de argumente pro și contra pentru decizia Consiliului de Coroană nu au fost în stare să minimalizeze șocul trăit de locuitorii teritoriilor dintre Nistru și Prut. Basarabeni au reacționat diferit la ceea ce li se întâmpla:

O mare parte de oameni au rămas nedumeriți și debusolați, deoarece pe 6 ianuarie 1940 regele Carol al II-lea a vizitat Chișinăul, angajându-se să apere toate teritoriile românești și promițând românilor basarabeni că nu va ceda nici o palmă de pământ românesc.

Realitatea din iunie a risipit speranțele – regele nu și-a onorat promisiunea față de cetățenii săi. Alexandru Budișteanu, renumit arhitect român menționează: „N-am să uit niciodată seara aceea de 28 iunie, când ascultam la ora opt seara la radio... și când ne-am cutremurat, auzind că a avut loc un Consiliu de Coroană, la care s-a discutat ultimatumul dat de Uniunea Sovietică, prin care României i se cerea să cedeze Basarabia și Bucovina de Nord. Iar cererea era acceptată. Din momentul acela viața noastră s-a schimbat radical și pentru totdeauna”⁹⁷.

Ecaterina Lavric relatează despre starea de neputință a oamenilor simpli, care nu înțelegeau limba ostașilor ce le invadea țara, nu înțelegeau ce se întâmplă: „În 1940 aveam 14

⁹³ http://ro.wikipedia.org/wiki/Ocupa%C8%9Bia_sovietic%C4%83_a_Basarabiei_%C8%99i_Bucovinei_de_nord

⁹⁴ Pirogan Vadim, *Cu gândul la tine, Basarabia mea. Din mărturiile unui vinovat fără vină*, Chișinău: Ed. Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1995, p. 46.

⁹⁵ Alexandru Budișteanu, *op.cit.*, p. 90-91.

⁹⁶ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, *doc. cit.*

⁹⁷ Alexandru Budișteanu, *op.cit.*, p. 88.

ani... Pe drumul nostru treceau niște soldați ruși, care fiind întrebați de fata aceea, ei strigau „La Prut! La Prut!” Atât a înțeles ea. Atâta am reținut și eu”⁹⁸.

Cei mai dezamăgiți se arătau adolescenții – școala românească din perioada interbelică a știut de rând cu promovarea cunoștințelor să educe la elevi și spiritul patriotic. Sistemul de valori pe care-l acceptase la ore începea a se dărâma în conștiința acestor tineri:

Vadim Pirogan se întreba: „Dar regele? Dar armata? De ce nu se împotrivesc. Ce nu mai știu să lupte?”⁹⁹.

„Cum era cu „hotărârea de a lupta și de a-ți apăra glia strămoșească cu prețul vieții”? Cum era cu declarațiile Regelui Carol al II-lea: „armata este bine înzestrată” și „nu vom ceda nici o brazdă de pământ”? Oare nu mi-ar fi făcut mai multă plăcere să fim acum în plin război, cu orice risc, frontul fiind undeva pe la Nistru, iar noi sub bombardamentul giganticelor avioane văzute mai devreme, dar simțind că suntem angajați cu toții într-un război demn, al apărării de patrie?”¹⁰⁰

Pornind de la ideea conform căreia trauma este o experiență în care noi ne simțim depășiți, copleșiți de sentimentul de neputință, de abandon și de lipsă de apărare, putem afirma că în contextul promisiunilor primite din partea statului, populația Basarabiei, în mare parte, a fost traumatizată de evenimentele din 1940. Fără sprijin militar, fără mijloace de informare, lăsați să-și manifeste curajul și demnitatea în fața unei puteri care pretindea la dominație mondială, basarabenii își conturau izolat comportamentul, fiind dominați de instinctul supraviețuirii.

În Bucovina oamenii la fel erau nedumeriți și incerți în acțiuni. Elionora Bizovi din regiunea Cernăuți își amintește: „Cel mai mult ne temeam că spuneau – „Vin rușii”. Consecințele războiului au fost strașnice pentru toți sătenii. Pentru toți copiii care se pregăteau să meargă la școală, să învețe undeva. Soțul meu a făcut școala normală și când a venit în 40, școala normală s-a ridicat la Abrud... Lucra pe la țărani ca să-i dea de mâncare... și l-o întâlnit sovieticii și i-o luat banii. Și el a ajuns la Abrud flămând, dar bucuros că a ajuns la școală. Și pe urmă l-au „vânat”, se poate spune, și l-au dus la lagăr la Chișinău și el s-a întors acasă. De la Chișinău când a venit acasă, tatăl lui a fost „luat”. Erau înstăriți, țărani înstăriți. De ce spun? Consecințele îs foarte strașnice. L-au „ridicat” pe tata și l-au dus la Onega la muncă. Și acolo a murit”¹⁰¹. Anița Nandriș-Cudla deportată în 1941 cu cei trei fii ai săi, a fost despărțită de soț pe care nu l-a mai revăzut. „să întrebau unii pe alții, oare ce are să fie și la ce are să ducă asta. Unii stau mârniți, numai strângeau din umeri și nu răspundeau nimic. Alții, mai bărbătoși, ziceau: da vie orișicine a veni, ce-mi pasă mie, cu tot am să-mi văd de coasă și de sapă, că nu-s domn să scriu la masă. Și dacă or veni moscalii, mi-or lua condeiul și mi-or da sapa? Fiecare ce-i da în gând, aceia vorbea, dar care avea judecată mai adâncă presupunea ce vine înainte. Eu aviam atât de mare frică de moscali!”¹⁰².

⁹⁸ Ecaterina Lavric, *Am plâns mult, am îndurat mult*, în *Români în Gulag: memorii, mărturii, documente*, editori: Petrencu A., Cojocar L., Pădureac L., Chișinău: Balacron, 2015, v. II, p. 272-273.

⁹⁹ Pirogan Vadim, *op.cit.*, p. 46.

¹⁰⁰ Alexandru Budișteanu, *op.cit.*, p. 91.

¹⁰¹ Marius Tăriță, Mărturii orale despre munca forțată și deportări din regiunea Cernăuți în anii 1944-1945, Promemoria, Revista Institutului de Istorie Socială, vol. III, 2012, p. 251.

¹⁰² Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București: Humanitas, 1991, p. 41.

Aflați în fața dilemei de a rămâne în localitățile natale sau de a se retrage în România *o parte din oameni au decis să se conformeze realității*, încercând să-și păstreze calmul, fiind convinși de faptul că își vor putea continua viața obișnuită. Decizia nu era deloc ușoară: trebuiau să ajungă la o convingere proprie că a rămâne acasă tot este o variantă în condițiile vecinătății unui război deja declanșat. Au muncit ani la rând pentru a-și amenaja gospodăriile, au îngrijit ogorul, și-au botezat copiii, și-au înmormântat rude aici, iar peste Prut urmau să o ia de la capăt. Statutul de refugiat nu le oferea mari speranțe:

Ciobanu Dumitru din Ciuciuleni, raionul Nisporeni relatează: „În vara anului 1940 pe mine și pe alți băieți de seama mea a început să ne frământe întrebarea: rămânem în Basarabia sau plecăm în România? Unii ziceau: hai să fugim că vin bolșevicii, vin comuniștii, ce să facem noi aici? Eu m-am adresat lui taică-meu. Ei, și tată-meu mă întreabă: de ce să pleci? (Tata era născut în 1898). Zice: păi noi am trăit cu rușii și nu era chiar atât de rău. La urma urmei, eu sunt țăran, mâinile de pe coarneau plugului n-o să mi le ia nimeni. Oi mânca eu o bucățică de pâine și pe lângă mine vei mânca și tu. Nu te duce nicăieri, stai aici lângă mine... Tata e tată. L-am ascultat și am rămas”¹⁰³. Mulți din cei care au rămas au regretat, fiind deportați sau suferind foamea din 1946-1947. Luarea unei decizii se agrava și prin lipsa unor surse veridice de informare – oamenii se orientau după posibilități, zvonuri, cazuri concrete și intuiție.

„Iarși ne-am întrebat, pentru a mia oară, ce ne așteaptă și dacă nu ar trebui să ne refugiem în România. Din nou tata a susținut două lucruri: mai întâi că nu avem la cine să ne ducem în România și, după aceea, că nu avem avere și că el și cu mama au muncit cinstit și nu au ce să-și reproșeze, deci nu ar trebui să avem probleme cu un regim care declară că îi va sprijini pe cei care au trăit din muncă cinstită”¹⁰⁴.

„Noi n-am fugit în România, că nu eram bogați și tata se gândea „da ce o să ne facă rușii, că au fost ei și mai înainte?”. Am rămas și vai de noi ce-am îndurat”¹⁰⁵.

„Tata a fost primar, când am fost cu românii. Când veneau rușii, nici nu am încercat să ne refugiem în România, tata avea gospodărie bună în sat și nu vroia s-o lase. Când au venit în 40, rușii căutau pe cei care mai deștepti să-i „grămădească”, ca să nu le ia pâinea lor!”¹⁰⁶

Fiecare familie urma să decidă ce atitudine trebuie să ia în noul context și ce comportament să manifeste. Evident că marea majoritate a populației nu avea posibilitate de a se retrage în țară. În situația în care autoritățile române i-a lăsat fără protecție, iar oficialitățile sovietice le făceau promisiuni generoase au fost și cazuri de convingere fermă într-un viitor dacă nu prosper, atunci, cel puțin confortabil în condițiile noului regim:

„Vine anul patruzeci. Rușii ocupă Basarabia. Eu las armata română și mă întorc la Chișinău. Nu aveam frică de ruși, ba chiar credeam în ei. Cumpărasem casă, îmi înjghebasem o

¹⁰³ Tudor Ștefan, *Satana pe Pământ: mărturii despre anii de foamete și deportări*, p. 31.

¹⁰⁴ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 95.

¹⁰⁵ Vacariuc Ion, *Mărturii*, Arhiva audio a Institutului de Istorie Socială Promemoria, filiala Bălți, fișier „Foamea din RSS Moldovenească”.

¹⁰⁶ Parascovia Corobcov, *La Tiraspol, ochii tatei au rămas în ochii mei, și azi!*, în *Românii în Gulag: memorii, mărturii, documente*, op. cit., p. 262.

familie. Acum vroiam să fac carieră. Mă gândeam să servesc poporul, să fiu de folos, dar... a rămas Basarabia orfană, fără nici o apărare și toate speranțele mele, tot ce m-am gândit să fac...”¹⁰⁷

Totuși, numărul *persoanelor care doreau să se retragă peste Prut era mare*. Conform informațiilor oficiale agenției sovietice lansau zvonuri precum că „în România este o mare sărăcie, că a izbucnit revoluția, că Ungaria și Bulgaria au declarat război României, ocupând Transilvania și Dobrogea, și că trupele germane au ocupat Bucureștii pentru a restabili ordinea. În același timp, agenții au căutat să descrie regimul de libertate și prosperitate din Uniunea Sovietică, promițând Basarabenilor și Bucovinenilor același regim și bună stare. Toate acestea au avut de scop, pe de o parte să inducă în eroare populația, înșelându-i buna credință, ascunzând contrastele dintre viața din teritoriile cedate și cea din U.R.S.S., și pe de altă parte să provoace un spirit de ostilitate față de România. Scopul principal – însă – era să determine pe cei cari voiau să se repatrieze de a renunța la această idee”¹⁰⁸.

În Bucovina, autoritățile sovietice au lansat inițial zvonul că cei care vor dori să plece în România trebuie să scrie o cerere (astfel puteau fi identificate persoanele ostile regimului). Anița Nandriș-Cudla descrie starea de incertitudine din propria familie, atunci când soțul „a început să se tânguiească, că el a fost patru ani în războiul mondial și a suferit destul și dacă a venit din război cu multă muncă și greutate și-a făcut gospodăria și acum numai ce a gătit gospodăria, totul e gata, numai să trăiască, și iarăși să iasă, să se ducă!... Eu ascult ce povestește el, dar n-am răbdare și-i zic: ... Nu-ți pară rău după avere, după gospodărie, căci am muncit și cu alături cu tine și știi cu câtă muncă și greutate să face gospodăria. Dar acum, când aud că vin moscalii, câtă frică de ci am eu în mine, nu-mi pare rău după toată munca ce am muncit, numai să scap de ei.”¹⁰⁹ S-au pornit spre România, însă din cauza deciziei soțului s-au întors din drum, apoi au regretat mult pentru faptul că, totuși nu s-au retras în țară. Fenomenul a luat proporții – prea mulți scriau cereri. La 26 martie 1941, după o iarna grea, populația românească din satele de pe Valea Siretului au cerut să le fie admise cererile de repatriere. Femei, copii, bărbați, bătrâni cu icoane, cruci au venit în fața administrației noi, având speranța că nu li se va întâmpla nimic rău. În consecință, a avut loc tragedia de la Fântâna Albă, când un număr mare de bucovineni, convinși că autoritățile sovietice le vor permite să treacă în România au fost omorâți. Amintirile martorilor oculari nu permit să stabilim o cifră exactă pentru cei care au fost masacrați: între 200 și 3000 de persoane¹¹⁰.

Unii oameni nu au reușit să părăsească Basarabia din diferite motive: „Atunci mulți oameni lăsaseră apartamentele cu toată averea agonisită și plecaseră la gară cu valiza în mână, fugind de ruși. Iar acești nou-veniți ocupaseră casele cu tot ce rămăsese în ele. Trăia cu speranța că poate tata îi va trimite chemare. Când colo, tata apare în sat. L-au eliberat din armata română. Mama a înmărmurit. A apucat-o groaza: „De ce ai venit?” Acum, în patruzeci,

¹⁰⁷ Tudor Ștefan, *Satana pe Pământ: mărturii despre anii de foamete și deportări, Cazul Burdilă Leonid*, p. 31.

¹⁰⁸ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, doc. cit.

¹⁰⁹ Anița Nandriș-Cudla, op. cit., p. 41-42.

¹¹⁰ Vasile Ilica, *Fântâna Albă o mărturie de sânge. Istorie, amintiri, mărturii*, Oradea: Ed. Imprimeriei de Vest, 1999, p. 137.

mama era strașnic disperată „Cum o să trăim noi cu rușii aceștia?” Tata i-a răspuns: „Cum vor trăi atâtea milioane, așa vom trăi și noi”. Mama atunci a zis: „Ei vor trăi, iar noi n-o să mai avem parte de viață”¹¹¹. Intuiția nu a mințit această femeie – toată familia a fost deportată.

Oficialitățile sovietice au permis oamenilor să se înscrie în liste pentru a pleca în România, mințind că va asigura realizarea acestei alegeri. Documentele de arhivă afirmă că „Persoanele care doreau să se repatrieze au fost șicanate, purtate din loc în loc, în scopul de a renunța la această idee, bunurile lor mobile și imobile confiscate și obligați să semneze declarații că după sosirea în România vor activa în favoarea Serviciului de Spionaj sovietic, părinții lor fiind opriți ca ostateci. Multora li se propunea să rămână pe loc, promițându-li-se funcții înalte în administrația sovietică”¹¹². Cei care și-au manifestat deschis dorința de a se retrage în România au fost ulterior sancționați de regim prin deportare sau închisoare. V. Pirogan s-a înscris pe lista celor ce doreau să se refugieze în România, a fost arestat în 1941, condamnat la 5 ani de munci silnice cu învinuirea de „șpion român”¹¹³.

De rând cu cei care aveau mari suspiciuni sau chiar frică față de puterea sovietică au fost și *oameni care s-au bucurat de noul regim*, fiind captați de promisiunile propagandei sovietice despre o viață echitabilă, mult mai bună, considerând că au fost nedreptățiți în timpul administrației românești. Sursele de istorie orală confirmă faptul că majoritatea celor care întâmpinau cu bucurie armata sovietică erau evrei: „spre stupoarea noastră erau localnici evrei! Cu toții într-o stare de excitație anormală”¹¹⁴. Documentele de arhivă menționează aceeași stare de lucruri: „În târgul Râșcani – Bălți, evreii umblau cu stegulețe și rozete roșii la butoniere, iar pe case s-au arborat drapele roșii. La Soroca, evreii au format un comitet pe care Nota îl numea „terorist”. Înarmați, evreii au atacat camioanele destinate evacuării, opunându-se astfel evacuării funcționarilor și familiilor militarilor. La Soroca avocatul evreu Flexer l-a asasinat pe comisarul de poliție Murafa”¹¹⁵.

Peste puțin timp, chiar și cei care s-au bucurat de instituirea noului regim au devenit sceptici și nemulțumiți, mai ales că angajamentele comuniste nu erau însoțite și de îmbunătățirea reală a condițiilor de trai:

„Peste câteva luni, când te întâlneai pe stradă cu câte un evreu, pe care îl cunoștiai mai bine, acesta uitându-se mai întâi cu prudență în jur, îți spunea: „Când scăpăm de ăștia? Rău ne-am păcălit!” Noi românii, evitam aceste discuții și preferam să dispărem. Spre deosebire de evrei, noi ne puneam întrebarea, cum să ne adaptăm la noua situație. În acest timp evreii se gândeau deja cum să plece din Basarabia.”¹¹⁶

Instaurarea noului regim a fost însoțită de acțiuni concrete împotriva persoanelor care potențial erau în stare să opună rezistență. Totalitarismul comunist a fost unul din fenomenele negative ale epocii contemporane care au marcat soarta mai multor popoare. Tendința

¹¹¹ Tudor Ștefan, op. cit., p. 31.

¹¹² Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, doc. cit.

¹¹³ Pirogan Vadim, op. cit., p. 46.

¹¹⁴ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 91.

¹¹⁵ Corvin Lupu, *Poziția evreiască în vara anului 1940*, <http://www.art-emis.ro/istorie/2122-pozitia-evreiasca-in-vara-anului-1940-2.html>.

¹¹⁶ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 96.

statului de a transforma societatea într-o masă docilă de indivizi s-a manifestat prin acțiuni, având grave consecințe morale, etnice, economice, politice. Centrul gândirii totalitare: falsificarea ideii binelui¹¹⁷ avea menirea de a constrânge oamenii așa încât aceștia să-și schimbe sistemul de valori și să accepte supunerea totală. Comunismul a încercat să cuprindă și să filtreze prin prisma matricei sale ideologice tot ce avea potențial de discurs public¹¹⁸. Persoanele care opuneau rezistență, sau, cel puțin, erau capabile de a se opune manipulării deveneau periculoase pentru regim și urmau a fi exterminate, izolate sau obligate prin înfricoșare să-și inhibe orice manifestare a nemulțumirii. Metodele și mijloacele utilizate de oficialități în vederea realizării scopului au inclus o gamă largă de atrocități, inclusiv represiunile. La nivel local, represiunile administrației comuniste s-au manifestat prin măsuri de constrângere economică, morală, etnică și prin reprimarea opoziției populației față de regim. Regimul urmărea reprimarea spiritului de libertate și subordonarea populației, transformarea acesteia într-o masă obedientă, docilă:

„Lupta de clasă s-a aplicat imediat. Primii au suferit personalitățile politice și publice, precum și proprietarii de case. Aceștia, ca o primă măsură, au fost expulzați din casele lor, fiind mutați în case insalubre la mahala. În toatele instituțiile s-au creat comitete de epurare, conduse de noii veniți, asistați de așa-ziii comuniști ilegaliști, aceiași alogeni, în general evrei, care huiduieră trupele române la retragere.”¹¹⁹ Toată populația suferea din cauza represiunilor administrative și economice, însă cei care au fost mai precauți și nu și-a manifestat deschis nici într-un fel poziția față de noul regim a avut mai mari șanse de a supraviețui. Tăcerea din prudență s-a transformat treptat în frică:

„Apoi au venit autoritățile, au venit rușii. Noi n-am plecat peste Prut. Tata a continuat să se ocupe cu agricultura. Noile autorități l-au obligat pe tata să de [la stat] multă pâine, tone de grâu, asta pentru că avea pământ. A făcut ce a făcut, bietul tata, și a dat tot ce i s-a cerut, ca să scape de ruși. Dar după achitare autoritățile i-au pretins mii de ruble... A împrumutat, l-au ajutat rudele... Bieții oameni, deja aveau frică. Când venea vreo mașină în sat le era frică. În iarna ceea [1940-1941] au luat trei oameni din satul nostru; au luat doar bărbații, fără familii. Nu s-a auzit nici până astăzi unde s-au prăpădit. Frica cuprinsese oamenii, mai ales pe cei înstăriți, cei care aveau pământ. Oamenii nu știau ce să facă. Cum îi spuneau, așa făcea, bietul om. Doar ca să scape [de autoritățile comuniste]¹²⁰. În Bucovina situația a fost identică: „Așa au răpit mulți oameni. Flăcăi și tineretu vedeau tot ce se petrecia în timpul nopții. A băgat o frică în ei, nemaipomenită... au început să cerceteze câte hectare de pământ are omu și-i punia câtă pâine la hectar să deie la stat, așa că nu-i rămânea omului nimic... Mai scutura de prin poduri rămășițele ce erau de prin anii din urmă și împlineau norma”¹²¹.

Obiectivele stabilite de oficialități practic au fost realizate – oamenii se conformau, își ascundeau gândurile, se subordonau: „Cui să te jelui? Chiar și cei de la *selisovet* se temeau,

¹¹⁷ Vladimir Tismăneanu, *Comunismul – de la Marx și Lenin la viața de apoi*, în *Fără termen de prescripție, Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa*, coord. S. Musteață, I. Cașu, Chișinău: Ed. Cartier, 2011, p. 21.

¹¹⁸ *Ibidem.*, p. 22.

¹¹⁹ Alexandru Budișteanu, *op. cit.*, p. 99.

¹²⁰ Ecaterina Lavric, *op. cit.*, p. 272-273.

¹²¹ Anița Nandriș-Cudla, *op. cit.*, 49.

că ei aveau pricaz de mai sus. Nu erau ruși [cei de la sovietul sătesc], dar știau câte ceva. Noi, vai de capul nostru”¹²².

Cercavski Vasile – „[după ocuparea Basarabiei de către URSS, în viața familiei noastre] s-a schimbat absolut tot. Tatăl nostru nu mai era primar. Primăria a fost înlocuită cu *selisovet*. Respectul cu care era tratată familia noastră s-a transformat în batjocură, ură și dușmănie din partea noilor autorități. Președintele al sovietului sătesc a fost numit de sovietici fostul paznic de la primărie, un om aproape analfabet și absolut lipsit de cultură, care după deportarea familiei noastre ne-a ocupat casa”¹²³.

Ciobanu Parascovia, s. Ermoclia, raionul Ștefan Vodă: „Ei, în patruzeci încă a fost suportabil. A venit și s-a instalat puterea sovietică. Imediat au adus ca primar un moldovean de peste Nistru. El știa ce să facă. Au început să pună impozite duble, ba chiar și triple. Dacă vedeau că ai plătit o dată, îți mai puneau un impozit ... În anul 1941, din primăvară, cum au procedat? Te trimiteau la corvoadă. (Începuseră să facă drumuri, strategice probabil. Mașini nu erau și te lua cu căruța la cărat materiale de construcție). Dar îi alegeau pe cei mai buni gospodari. Și omul nu putea să-și lucreze pământul. Când să are? Când să semene? Înțelegeți? Odată tată-meu a lăsat corvoada și s-a dus la câmp. Primarul l-a găsit imediat, l-a maltrat și i-a spus că o să-l trimită la urșii albi. Și pe ceilalți îi maltrata, nu numai pe tata”¹²⁴. Au fost deportați în 1941. Plugaru Gheorghe, s. Terebna, raionul Edineț: „În patruzeci, când au venit rușii, ne obligau să arăm pământul, să-l semănăm și plăteam impozite cu mult mai mari. Se plăteau de două ori pe an... Vândusem un cal ca să plătesc impozitele. Mai achitam și pentru alții. Unii nu împlineau și mi se zicea mie: „Hai măi Gheorghe dă tu! Dacă nu dai, îți sechestrăm pământul. Era unul Topolinski, „opolnomocen” de la Brătușeni. El îmi spunea. „Dacă nu dai și pentru iștilanți, am să te duc unde joacă șapte pe-o tulpină, la ursul alb”¹²⁵. „În anul 40 rușii ne-au luat toată pâinea de acasă. De trei ori au venit cu căruțele. A patra oară, când nu mai aveau ce să ia, ne-au pus amendă șapte mii de ruble. Tata a scris la Moscova și amenda a fost anulată”¹²⁶, dar oricum a fost ulterior deportat. Conform informațiilor oficialităților române „Foștii funcționari erau arestați și supuși aceluiași tratament ca și ofițerii. Averile lor au fost confiscate și lăsați pe drumuri fără nici un mijloc de trai. Țăranii au fost obligați să predea totul organelor sovietice și în caz de refuz, s-a răspuns cu arestarea, executarea sau deportarea în interiorul URSS.”¹²⁷

Țepordei Vasile în 1941 scria: „numărul moldovenilor dispăruți este neînchipuit de mare. Și oricâte statistici se vor face, ele nu vor putea stabili adevărul vreodată. Ceea ce nu va putea fi stabilit nici aproximativ, însă, este gradul de suferință al celor martirizați și satanica robie roșie”¹²⁸. Moment confirmat și de alte mărturii: „Orașul era plin de dispariții...

¹²² Guțu Eudochia, *Mărturii*, Arhiva audio a Institutului de Istorie Socială Promemoria, filiala Bălți, fișier „Foametea din RSSMoldovenească”.

¹²³ Cercavski Vasile, *Povara deportării o duc până astăzi, în România în Gulag: memorii, mărturii, documente*, editori: Petrencu A., Cojocaru L., Pădureac L., Chișinău: Balacron, 2014, v. I, p. 115.

¹²⁴ Tudor Ștefan, *Satana pe Pământ*, op. cit. p. 141.

¹²⁵ Tudor Ștefan, op. cit., p. 179.

¹²⁶ Tudor Ștefan, op. cit., p. 226-227.

¹²⁷ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, doc. cit.

¹²⁸ Țepordei Vasile, *Iubim Basarabia*, Ed. Eminescu, 1998, p. 33.

Desigur că aceasta a creat un sentiment major de îngrijorare tuturor localnicilor pentru că nu puteai fi sigur că nu te paște și pe tine vreun pericol. Dar a amplificat și ura față de ocupanții care veniseră peste noi și ne stricaseră toate rosturile”¹²⁹.

Persoanele considerate periculoase pentru autorități urmau a fi neutralizate prin arest sau deportare. În amintirile supraviețuitorilor și a celor arestați fără teme și a celor deportați fără vină se reliefează o nedumerire continuă nu atât față de fenomen ca atare, dar față de modalitatea realizării acestuia. „De ce te judecau atunci? Fiindcă ai făcut rău? Nu. Te judecau fiindcă ești om cu cap, om învățat... Ei se temeau de oameni deștepți”, afirmă Ilarion Tăutu¹³⁰. Majoritatea nu-și puteau explica motivul arestului, fiind absolut convinși că este o eroare și judecata le va demonstra nevinovăția. Puterea sovietică practica pe larg nu doar prezumția vinovăției, dar și cea a culpei potențiale (reale sau inventate). Regimul folosea arestul sau deportarea în calitate de măsuri de pedeapsă preventivă și pentru oamenii care nu au săvârșit nimic rău, dar care în virtutea anumitor circumstanțe (păstrau proprietatea privată, erau instruiți și nu puteau fi ușor manipulați, manifestau conștiință națională) ar fi putut opune rezistență noii puteri. Aceste pretinse posibilități erau apreciate ca pericol pentru regim, în consecință oamenii sufereau.

Anul 1940 a determinat maturizarea copiilor, care au suportat însemnate traume prin acțiunile distructive ale regimului asupra integrității lor morale: Alexandru Budișteanu la vârste de 11 ani: „datorită anului 1940, am fost obligat să-mi pun întrebări profunde legate de viață și destin, când în alte condiții, m-aș fi limitat la Jules Verne și James Fenimore Cooper.”¹³¹ Pentru elevii din Bucovina situația a fost la fel de complicată. În școli erau angajați profesori de alte etnii „în primul plan profesori de origine evreiască, pe urmă cei de origine ucraineană și numai pe ultimul plan veneau cadrele de origine română și poloneză. Această ierarhizare reprezintă gradul de încredere a autorităților în reprezentanții etniilor existente în Bucovina... La înscriere toți elevii erau considerați repetenți în ultimul an de școală făcut în România... Toți elevii de la școala generală trebuiau să repete anul indiferent de media obținută în anul precedent”¹³².

Anexarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord și a ținutului Herța de către URSS în 1940 a schimbat destinul populației din aceste teritorii. Dramatismul situației este expus în documentele de istorie orală. Oamenii au rămas fără explicații și protecție din partea oficialităților, dezorientați în contextul retragerii administrației române și a invaziei armatei sovietice, cu speranțe nejustificate în fața unui viitor incert. Consecințele acelor evenimente au fost de lungă durată – în ultima instanță au suferit practic toți: și cei care s-au retras în România (mai târziu au fost condamnați sau deportați de puterea sovietică) și cei care au rămas (au suportat, războiul, foametea, umilința, subordonarea). Amintirile martorilor sfidează miturile create ulterior de puterea sovietică în vederea legitimării crimelor săvârșite de regimul totalitarist comunist.

¹²⁹ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 109.

¹³⁰ Ștefan Tudor, *Răzvrățiți contra regimului*, Chișinău, Prut Internațional, 2004, p. 30.

¹³¹ Ibidem., p. 88.

¹³² Vasile Ilica, Fântâna Albă, op. cit., p. 108-109.